

گفتگو با دکتر عبدالله موموندی مدیر کل دفتر ترویج دانش و فناوری

مصاحبه از: فیروزه سلیمانی امید

؟ مروج: امروزه در بیان استراتژی‌ها، راهبردها و برنامه‌های ارائه شده، از واژه ترویج کشاورزی مسئله‌محور خیلی نام برده می‌شود. منظور شما از ترویج مسئله‌محور دقیقاً چیست؟

برای پاسخ دقیق‌تر به این سؤال باید ابتدا تفاوت سه واژه نیاز، مشکل و مسئله را بیان کنم. در مفهوم کلی نیاز، به موقعیتی گفته می‌شود که در آن میان وضع موجود با وضع مطلوب فاصله باشد. آن چه که در این بین قرار دارد یعنی نوعی توانایی، نگرش و یا مهارت، باعث شکل‌دهی ترجیحات، علایق و انتظارات افراد شده و بر عملکردهای مطلوب او تأثیر منفی می‌گذارد همگی نشانگر وجود نیاز است.

انسان‌ها دارای نیازهای متفاوت و متنوعی از جمله نیازهای فیزیولوژیک، امنیت، احترام و خویشتن‌یابی هستند و در طول تاریخ تمام سعی و تلاش خود را برای برطرف نمودن این نیازها به کار گرفته‌اند ولی در این مسیر با مشکلات و موانعی نیز روبرو بوده‌اند که برطرف ساختن نیازهای درک‌شده را با دشواری مواجه کرده‌اند. مشکل یک قضاوت حسی است و زمانی بروز می‌کند که یک جای کار می‌لنگد و چیزی در جایی که باید باشد نیست. اما چه چیزی؟ کجا؟ چرا؟ دقیقاً معلوم نیست و موضوع آنقدر مبهم است که نمی‌توان آن را توضیح داد و یا تشریح کرد چون هنوز حتی در تعریف و توصیف وضعیت موجود ضعف داریم. یک مشکل می‌تواند علت‌های زیادی داشته باشد و ترکیبی از مسائل مختلف باشد. هر سؤال و یا هر چیزی که شامل شک و تردید، عدم قطعیت، باشد می‌تواند یک مشکل باشد.

مسئله، جزئی و دقیق‌تر از مشکل است و در آن متغیرهای

ترویج کشاورزی به‌عنوان یک علم تصمیم‌گرا و میان‌رشته‌ای یکی از مهم‌ترین رشته‌های دانشگاهی در بخش کشاورزی است که متخصصان آن توسعه منابع انسانی و ارتقای ضریب نفوذ دانش و فناوری‌های نوین در میان کشاورزان و بهره‌برداران را در فرایند مدیریت دانش و اطلاعات کشاورزی دنبال می‌کنند.

به‌طور کلی و به‌دلیل لزوم برقراری ارتباط با انسان و تأثیرگذاری بر تصمیمات و رفتارهای کشاورزان و بهره‌برداران، ایفای نقش متخصصان، مروجان و تسهیلگران ترویجی کاری سخت، پیچیده و زمانبر است و مستلزم تسلط بر حوزه‌های مختلف کشاورزی، تئوری‌های آموزش غیررسمی، علوم ارتباطات، رفتارشناسی و جامعه‌شناسی و مهم‌تر از همه منطبق‌سازی آنها با شرایط زمانی و مکانی متفاوت است. اما این کار در کشور ما به‌دلیل نوع و ویژگی‌های نظام‌های بهره‌برداری، نگاه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران به توسعه، و میزان توجه به نقش، اهمیت و جایگاه تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و انتظارات موجود از آنها، شرایط سخت‌تر و پیچیده‌تری دارد.

آقای دکتر موموندی مدیر کل دفتر ترویج دانش و فناوری کشاورزی در گفت و گویی صمیمانه ضمن اشاره به موضوعات فوق، پاسخگوی سؤالات ما بودند که شما را به مطالعه آن دعوت می‌کنیم:

باشند نیازها، مشکلات و مسائل خود را تشخیص داده و آنها را بیان کنند بسیار ایده‌آل خواهد بود، اما واقعیت این است که در عمل چنین نیست. مباحث مربوط به فعالیت‌های کشاورزی در مراحل قبل از تولید، تولید، فرآوری، بسته‌بندی، برندینگ، بازاریابی و بازررسانی آنچنان گسترده، پیچیده، عمیق و در هم تنیده است که حتی مجرب‌ترین و متخصص‌ترین افراد هم نمی‌توانند ادعا کنند که بی‌نیاز از مشاوره و همفکری با دیگران هستند. بر این اساس یکی از مهم‌ترین وظایف مروجان کشاورزی کمک به آشکارسازی نیازهای پنهان، تشخیص مشکلات و تعریف دقیق مسائل توسط کشاورزان و بهره‌برداران است. مروجان در این موارد در نقش‌های مختلفی نظیر آموزشگر، مربی و تسهیل‌گر ظاهر می‌شوند که دارای تفاوت‌های اساسی با هم هستند. توصیه آکاید بنده در این مواقع ایفای تسهیلگری توسط مروجان عزیز و محترم است.

مروج: استنباط من این است که ایفای نقش به‌عنوان یک مروج کشاورزی کاری سخت و پیچیده است، اصولاً ترویج کشاورزی در دسته‌بندی علوم در کدام دسته قرار می‌گیرد و مروجان کشاورزی برای موفقیت در وظایف و مأموریت‌های خود نیازمند به چه دانش و مهارت‌هایی هستند؟

بله، تشخیص شما کاملاً درست است. به‌طور کلی و در یک نوع از تقسیم‌بندی رایج، علوم به دو دسته علوم نتیجه‌گرا و علوم تصمیم‌گرا تقسیم‌بندی می‌شوند. در این دسته‌بندی ترویج و آموزش کشاورزی در دسته علوم تصمیم‌گرا قرار می‌گیرند. در علوم تصمیم‌گرا و برخلاف علوم نتیجه‌گرا متخصصان و محققان موظف هستند که نتایج یافته‌های خود را بلافاصله به مخاطبان انتقال داده و بر تصمیمات آنان نیز برای پذیرش و به‌کارگیری توصیه‌های ارائه شده تأثیر بگذارند. اما در علوم نتیجه‌گرا بدین شکل نیست. دانشمندان در این علوم نتایج حاصله از کار خود را منتشر می‌کنند و دیگر مسؤلیتی در قبال زمان و مکان به‌کارگیری آنها ندارند. همین موضوع کافی است تا به ماهیت و پیچیدگی خاص علم ترویج و آموزش کشاورزی پی ببریم.

مستقل و وابسته و سایر متغیرها مشخص و معلوم هستند. مثلاً بالا بودن میزان مصرف آب در بخش کشاورزی یک مشکل است که می‌تواند علت‌های زیادی مانند سیستم انتقال آب، روش آبیاری، عدم آگاهی کشاورز در مورد نیاز آبی گیاه و دور آبیاری و موارد دیگر باشد.

آنچه مدیران، متخصصان کشاورزی و کشاورزان در ابتدا با آن مواجه می‌شوند؛ غالباً مشکل است که امری سطحی، کلی، ذهنی، مرکب و مبهم، قابل رؤیت توسط عوام، فاقد روش بررسی و به‌همین دلیل غیرقابل حل است. اما وقتی مشکل به مسئله تبدیل شود، امری ژرف، متمایز، معین، عینی، روشن، دارای روش بررسی و لذا قابل حل است.

آنچه که نظام آموزش و ترویج کشاورزی و متخصصان علوم ترویج و توسعه روستایی دنبال می‌کنند مسئله است نه مشکل. ترویج مسئله‌محور یک رویکرد فعال کشاورز‌محور در یادگیری است که در آن کشاورزان با استفاده از شیوه مباحثه، فعالانه در فعالیت‌های آموزشی - ترویجی شرکت نموده و مشتعل بر یادگیری دانش، افزایش مشارکت گروهی و ارتباط است. در ترویج مسئله‌محور، تمرکز اصلی بر شناسایی و تعریف دقیق مسئله و شناسایی راهکارهای ممکن و کمک به کشاورزان برای تصمیم‌گیری و انتخاب بهترین راهکار از میان راهکارهای موجود است.

مروج: سؤالی که برای من مطرح است این است که نقش مروج در کمک به تشخیص مشکلات و مسائل بهره‌برداران تا چه اندازه است؟ آیا می‌توان از بهره‌برداران انتظار داشت که به‌تنهایی مشکلات و مسائل خود را بیان کنند؟ بدیهی است که چنانچه کشاورزان و بهره‌برداران قادر

دنبال می‌کنند و متأسفانه شدت این نگاه در بخش کشاورزی خیلی بیش‌تر است. این در حالی است که خیلی از اندیشمندان مقوله توسعه معتقد هستند که توسعه‌یافتگی حتی نتیجه نظام آموزش رسمی نیست بلکه حاصل وجود شرایط لازم برای یک نظام یادگیری دائمی و مادام‌العمر است که این امر در بخش کشاورزی تنها از طریق استقرار یک نظام آموزشی-ترویجی کارآمد، پویا و خلاق ممکن خواهد شد.

؟ مروج: چه توصیه‌ای برای مروجان کشاورزی دارید؟
 واقعیت این است که دستیابی به توسعه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یک شبه به دست نیاید و هیچ راه میان‌بری ندارد. بلکه تلاش و ممارست فراوان می‌خواهد و مهم‌تر از همه آدم‌های دلسوزی که رشد، پیشرفت و توسعه کشور برایشون مهم باشد. ترویج کشاورزی یکی از ستون‌های اصلی مدیریت دانش و اطلاعات کشاورزی و ابزار بسیار مهمی در توسعه کشاورزی دانش‌بنیان در ایران و سراسر جهان است و بدیهی است که ایفای نقش به‌عنوان مروج کشاورزی کار بسیار سخت و پیچیده‌ای است که دلایلش را قبلاً توضیح دادم. من لازم است از تمام همکاران عزیزم که علیرغم تمام کمبودها و دشواری‌ها در نظام ترویج کشاورزی کشور مشغول به خدمت هستند تشکر کنم. به آنها یادآوری می‌کنم که در حال انجام یکی از ارزشمندترین و مقبول‌ترین فعالیت‌های وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور هستید. برای همین هم به کار خود و به راه خود ایمان داشته باشید و در مسیری که در پیش رو دارید با توکل بر خدای بزرگ حرکت کنید و مطمئن باشید که آینده از آن ملت بزرگ و سرفراز ایران اسلامی است. برای موفقیت بیش‌تر در شغل خود هم سعی کنید آدم‌های دائم‌ال‌یادگیرنده‌ای باشید، صبور باشید و مهم‌تر از همه روحیه خودانتقادی، همدلی، تحمل و رواداری را در خودتون تقویت نمایید.

؟ مروج: از شما برای در اختیار گذاشتن وقت ارزشمندتان سپاسگزارم.

پیچیدگی کار یک مروج به‌دلیل ماهیت آن و ارتباط با منابع انسانی در بخش کشاورزی است. کشاورزان و بهره‌برداران در شرایط بسیار متفاوت و متنوعی زندگی و فعالیت می‌کنند و تصمیمات آنها تحت تأثیر باورها، نگرش‌ها، عوامل و متغیرهای زیاد و درهم تنیده‌ای شکل می‌گیرد که اصولاً پیش‌بینی و شناخت دقیق آنها کار بسیار سختی است. علاوه بر این مخاطرات انسان‌ساخت و طبیعت‌ساخت بسیاری هم فعالیت‌های کشاورزان و بهره‌برداران در بخش کشاورزی را تحت تأثیر قرار می‌دهند که یک مروج در هنگام برقراری با مخاطبان خود باید آنها را مورد توجه قرار دهد. در این شرایط آشنا بودن یک مروج با اصول و مبانی فعالیت‌های کشاورزی در حوزه‌های مختلف، علوم روانشناسی، جامعه‌شناسی، رفتارشناسی فردی، گروهی و اجتماعی، ارتباطات، برنامه‌ریزی و رهیافت‌ها، الگوها و روش‌های ترویجی یک امر بدیهی است، اما چیزی که از آن مهم‌تر است؛ میزان خلاقیت، ابتکار عمل و نوآورانه بودن اقدامات یک مروج در شرایط متغیر و در برخورد با افراد گروه‌های مختلف است. برای این کار مروجان باید افراد به‌شدت «یادگیرنده‌ای» باشند و تغییرات مختلف در میان کشاورزان و عواملی که رفتار کشاورزان و بهره‌برداران در این شرایط را تحت تأثیر قرار می‌دهد را به‌طور جدی دنبال کنند.

؟ مروج: بزرگ‌ترین مشکل نظام ترویج کشاورزی کشور را چه می‌دانید؟

به مانند هر سیستم دیگر، نظام ترویج کشاورزی ایران نیز در مسیر عملیاتی کردن مأموریت‌ها، وظایف و برنامه‌های خود با چالش‌ها و موانع گوناگونی مواجه است، اما از دیدگاه من بزرگ‌ترین مشکل کنونی نظام ترویج کشاورزی در ایران نوع نگاه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گران کشور به مقوله توسعه و ابزار و لوازم موردنیاز برای دستیابی به آن است. علیرغم این که در تمام دنیا توسعه امری انسان‌محور است و توسعه‌یافتگی اجتماعی را مستلزم توسعه یافتگی فردی می‌دانند اما نگاه غالب در میان مدیران اجرایی در کشور ما سخت‌افزاری است و توسعه‌یافتگی کشور را از طریق انتقال فناوری